***

Дослідження Галича, Львова, Звенигорода і Пліснеська – це лише невеликий перелік літописних пам'яток, на яких велися теренові пошуки у XIX ст. Історія досліджень переконливо ілюструє, що княжі міста цікавили насамперед українських вчених. Роботи, проведені в період панування позитивістичної археології, хоч і не були настільки масштабними, як дослідження цих пам'яток у XX ст., все ж відкрили чимало загадок з минулого міст, привернули увагу до пам'яток, допомогли у локалізації Галича та Звенигорода, а також створили добру основу для подальших комплексних досліджень, які не припиняються і до сьогодні.

Natalya BULYK
ANCIENT TOWNS OF EASTERN GALICIA IN RESEARCHES OF ARCHAEOLOGISTS OF THE 19th – EARLY 20th CENTURIES

Halych, Lviv, Zvenyhorod and Plisnensk is a short list of ancient monuments where ground investigations were conducted in the 19th century. The history of research convincingly illustrates that Ukrainian scholars were interested in princely towns. Even though works done in the period of positivistic archeology were not as extensive as the studies of this monuments in the 20th c., they discovered a number of mysteries of the towns' past, draw attention to the monuments, helped to localize Halych and Zvenyhorod, created a good foundation for further complex research which goes on till now.

Фортеця : збірник заповідника "Тустань". – Л.: Колір ПРО, 2012. – Кн. 2. – С. 499-514

Віталій ЛЯСКА

РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНІ ПОХОВАЛЬНІ ПАМ`ЯТКИ НА РОЗТОЧЧІ (МАТЕРІАЛИ ДО КАТАЛОГУ)

Розточчя[1], як і Карпати та Західне Побужжя, є тим географічним регіоном, пограничний характер розташування якого спонукає до належної уваги та наукової співпраці з боку українських і польських археологів. Попри сказане вище мусимо констатувати, що комплексного розгляду археологічних пам'яток Розточчя наразі не спостерігається[2]. Відсутність таких узагальнюючих досліджень є особливо відчутною у вивченні старожитностей епохи середньовіччя, зокрема і поховальних пам'яток.

Принагідно зазначимо, що об'єкти фунеральної культури Розточчя доби раннього середньовіччя у літературі предмета розглядаються лише в контексті аналогічних пам'яток, розміщених на ширших, аніж досліджуваний регіон, територіях[3]. Зважаючи на сказане вище, доволі вагомою проблемою постає відсутність усебічного розгляду похо-

[1] Розточчя – географічний макрорегіон, який лежить між Підкарпаттям на півдні та Люблінсько-Волинською височиною на півночі. Він простягається виразною смугою, довжиною близько 180 км і шириною 20 км, з південного сходу на північний захід і поділяється на мезорегіони (Горайське, Томашівське та Равське Розточчя), котрі виокремлюються завдяки характерним рисам геологічної будови та рельєфу. Останній репрезентують горбисті пасма і горби, абсолютні висоти яких коливаються в межах 380–390 м н. р. м: Природа Львівської області / за ред. К. І. Геренчука. – Львів, 1972. – С. 30; Reder J. Głowne cechy środowiska przyrodniczego Roztocza i ich ewolucja // Archeologia Roztocza. Krajobraz przyrodniczo-kulturowy / red. E. Banasiewicz-Szykuła. – Lublin, 2005. – S. 5–9 etc.

[2] Одним з прикладів такого дослідницького підходу до вивчення середньовічної археології Розточчя є згадана вище публікація "Archeologia Roztocza. Krajobraz przyrodniczo-kulturowy". Автори статей, вміщених у цьому збірнику, розглядаючи цю територію, обмежуються відтинком лише до державного кордону між Україною та Польщею.

[3] Zoll-Adamikowa H. Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski. – Wrocław; Warszawa; Krakow; Gdańsk, 1975. – Cz. I: Źrodła. – S. 80–91, 156–160; Кучінко М. Могильники княжої доби Західної Волині, Холмщини і Підляшшя // Записки НТШ. – Львів, 2002. – Т. CCXLIV. Праці археологічної комісії. – С. 264–274; Florek M. Obrządek pogrzebowy w międzyrzeczu Wieprza i Bugu we wczesnym średniowieczu // Pogranicze polsko-ruskie we wczesnym średniowieczu na Lubelszczyźnie / red. E. Banasiewicz-Szykuła. – Lublin, 2009. – S. 53–72 etc.

вальних комплексів окресленого регіону. На наш погляд, її вирішення лежить у площині як синтезу вже здобутого археологічного матеріалу, так і подальших польових досліджень. Одним з першочергових кроків у цьому руслі є створення каталогу поховальних пам'яток, який мав би викликати зацікавлення у дослідників не лише до окремих комплексів, але й до середньовічної фунеральної археології Розточчя загалом. Власне, означений аспект і став предметом цієї статті, яка має на меті підсумувати й узагальнити досвід наших попередників. Зауважимо, однак, що рівень інформативності деяких пам'яток (Добростани, Батож, Щебрешин опубліковані лише в загальних рисах) не дає можливості повною мірою висвітлити морфологію, форму та конструкцію поховань.

Ранньосередньовічні некрополі на Розточчі локалізовано у семи пунктах: Гуцьові, Добростанах, Липську-Поліссі, Мокрому, Батожі, Щебрешині та Глинському (літописному Щекотові)[4]. У літературі зустрічаються також згадки про інгумаційні поховання у Сонсядці (літописному Сутейську)[5], проте, згідно зі спостереженнями С. Вартоловської, віднайдені тут три тілопокладення без супровідного інвентарю знаходилися під горизонтами IX–XI ст.[6] Окрім того, на терені Розточчя археологічними обстеженнями зафіксовано декілька, можливо, ранньосередньовічних могильників (Немірувек, Гутки та ін.)[7], проте з огляду на їхню гіпотетичну культурно-хронологічну приналежність ми не розглядаємо ці поховання у нашій статті.

Практично всі могильники Розточчя розташовувались у структурі потужних поселенських комплексів, осередками яких були укріплені поселення. Приміром, курганний некрополь у Добростанах знаходився поблизу значного за площею (понад 12 га) городища з багаторядною системою укріплень та його селища-супутника. Аналогічну ситуацію простежено у Гуцьові, Липську-Поліссі та Батожі, а поблизу могильника в Мокрому знаходилося кільканадцять синхронних по-

[4] Тут і далі: література про могильники Розточчя подана в каталозі.

[5] Моця О. Південно-західні кордони Київської Русі за матеріалами поховальних пам'яток // Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie / red. M. Parczewski, S. Czopek. – Rzeszów, 1996. – S. 93, rys. III; Кучінко М. Могильники княжої доби Західної Волині, Холмщини і Підляшшя. – С. 269; Florek M. Obrządek pogrzebowy w międzyrzeczu Wieprza i Bugu we wczesnym średniowieczu... – S. 70, rys. 4.

[6] Окрім згаданих вище інгумацій, на терені городища відкрито цвинтар з похованнями кількох десятків дітей, які загинули під час пошестей у XVI–XVII ст.: Wartołowska Z. Grod czerwieński Sutiejsk na pograniczu polsko-ruskim // Swiatowit. – Warszawa, 1958. – T. XXII. – S. 52, 66–67. Зазначимо, що про поховання з Сонсядки не згадує і Х. Цолль-Адамікова на сторінках свого каталогу ранньосередньовічних інгумаційних могильників на терені Малопольщі: Zoll-Adamikowa H. Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe Małopolski. – Wrocław; Warszawa; Krakow, 1966. – Cz. I: Źrodła. Тому, допоки немає публікацій з детальним описом виявлених тут тілопокладень, питання про їх датування залишається відкритим.

[7] Machnik J. Archeologiczne badania powierzchniowe w południowiej Lubelszczyżne w 1957 r. // Sprawozdania archeologiczne. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1959. – T. VII. – S. 65–67.

селень. Додатковим підтвердженням висловленої тези є ґрунтові інгумаційні поховання XI–XIII ст., які розміщувалися на території городищ у Глинському та Щебрешині.

Наявна джерельна база дає змогу виокремити два періоди у функціонуванні ранньосередньовічних могильників регіону: слов'янський (VII/VIII–X/XI ст.) та руський (XI/XII–XIII ст.), які пов'язані з язичницькою та християнською традиціями поховального обряду.

У першому періоді домінують підкурганні кремації (Мокре, Липсько-Полісся, Гуців, Добростани). Ґрунтові тілоспалення зафіксовано лише на могильнику в Батожі. Топографія курганних некрополів схожа між собою: вони переважно розміщувалися на мисоподібних підвищеннях, подекуди на піщаних дюнах у заплавах річок. Розміри могильників є різними: у Добростанах зафіксовано 12 насипів (з них чотири розкопано), у Мокрому – 43 (розкопано вісім) у шести скупченнях, у Липську-Поліссі – 70 (розкопано 38) у двох групах, Гуцьові – 217 (розкопано п'ять) у п'ятьох групах. Здебільшого збережені насипи округлої в плані форми діаметром від 4 до 9 м та висотою 0,3–1,2 м. Винятком є курган № 35 з Липська-Полісся, який мав форму прямокутника розмірами 24,5 × 12,6 м і висотою 1,2 м. Насипи переважно земляні, проте у деяких курганах (Гуців (№ 161), Липсько-Полісся (№ 27 та № 45)) зафіксовано рештки чотирикутних дерев'яних зрубних конструкцій[8].

По периметру первинних насипів простежено рівчаки (Гуців, Липсько-Полісся) та прикурганні ями з трьох сторін (Мокре). Кремація зазвичай відбувалася на стороні (Добростани, Гуців, Мокре), і лише у Липську-Поліссі – на місці поховання. Незначна вага виявленого остеологічного матеріалу засвідчує, що лише частину останків покладали до поховань. Як правило, вага перепалених кісток після кремації померлого на відкритому вогні становить у випадку чоловіка – близько 2000 г, жінки – близько 1540 г[9]. На жаль, у нашому випадку ми можемо оперувати лише даними з могильника у Добро-

[8] Практика спорудження внутрішніх дерев'яних конструкцій різних типів у курганних насипах була доволі поширеною як серед західних, так і серед східних слов'ян. Детальніше див.: Бессарабова З. Д. Славянские курганы второй половины первого тысячелетия н. э. с трупосожжением и деревянными сооружениями на территории Восточной Европы // Археологический сборник Государственного Эрмитажа. – Ленинград, 1973. – № 15. – С. 65–82; Цолль-Адамикова Е. Деревянные конструкции в курганах с трупосожжением у восточных и западных славян // Советская археология. – Москва, 1982. – № 4. – С. 82–90. На думку М. Фльорека, дерев'яні конструкції з Липська, Гуцьова та інших аналогічних пам'яток виконували магічну функцію, а саме мали символізувати для померлого домівку в потойбіччі: Florek M. Obrządek pogrzebowy w międzyrzeczu Wieprza i Bugu we wczesnym średniowieczu... – S. 58. В літературі домінує аналогічне трактування "будинків мертвих", які, окрім сказаного вище, засвідчують вагоме становище померлого за життя: Woźny J. Symbolika śmierci i rytuałów pogrzebowych w kulturach wczesnotradycyjnych na ziemiach polskich // Popiół i kość. Funeralia Lednickie 4 / red. J. Wrzesiński. – Sobótka; Wrocław, 2002. – S. 51–53.

[9] Florek M. Obrządek pogrzebowy w międzyrzeczu Wieprza i Bugu we wczesnym średniowieczu... – S. 63.

станах, які коливаються в межах 21–463 г. Ці показники доволі добре співвідносяться з тезою М. Добровольської про те, що найчастіше у могильниках фіксується лише 5–10 % від маси всієї кремації. Вочевидь, основну частину останків розміщували в іншому місці або ж розсіювали за вітром, розсипали по землі чи опускали у воду[10].

У більшості випадків зафіксований первинний насип кургану не накривав віднайдених перепалених кісток та керамічного матеріалу. Саме тому в літературі поширене твердження про домінування на Розточчі урнових поховань, у яких кремаційні остеологічні залишки захоронювали на вершині курганного насипу або закопували у його верхній частині (Гуців, Мокре, Липсько-Полісся)[11]. У Гуцьові (курган № 11) зафіксовано сліди від стовпів, на які, можливо, ставили урну. З великою долею обережності можемо припускати використання такої поховальної практики і в Добростанах, де в одному з насипів (№ 2) зафіксовано стовпову ямку, а в іншому (№ 3) – обвуглену колоду[12].

Окрім того, виявлено декілька підкурганних урнових поховань (Мокре (№ 1), Гуців (№ 43) та ін.). На давньому горизонті в поховальних пам'ятках у Добростанах простежено незначні за товщиною прошарки кальцинованих кісток, обпаленої кераміки та деревного вугілля, які, вочевидь, є слідами розсипання певної частини останків перед спорудженням насипу. Такі ж страти виявлено у двох насипах з Мокрого (№ 1 та № 7). Ці так звані "прошарки тілоспалення", на думку В. Комана, можуть свідчити про символічне перенесення певної частини останків померлого до кургану з місця кремації. Аналогічну ситуацію зафіксовано у стратиграфічній колонці всіх досліджених об'єктів з Гуцьова.

Кількість похованих важко визначити з огляду на цілу низку обставин. Можливо, переважали одноосібні могили, хоча у деяких курганах зафіксовано від двох до чотирьох урнових поховань, ймовірно, різночасових (Мокре (№ 3 та ін.), Липсько-Полісся (№ 35 та ін.))[13].

[10] Добровольская М. В. К методике изучения материалов кремации // Краткие сообщения Института археологии РАН. – Москва, 2010. – Вып. 224. – С. 93.

[11] Зауважимо, що М. Фльорек ставить під сумнів масове використання урн у поховальній практиці населення межиріччя Вепру та Західного Бугу. Приміром, критично проаналізувавши результати досліджень своїх попередників, зокрема характер розташування під курганними насипами остеологічних решток та керамічного матеріалу, вчений дійшов до висновку, що урни зафіксовані лише в Гуцьові та Мокрому. Водночас, за словами дослідника, використання урн у надкурганних похованнях є характерним насамперед для теренів, на яких проживало східнослов'янське населення: Florek M. Obrządek pogrzebowy w międzyrzeczu Wieprza i Bugu we wczesnym średniowieczu... – S. 57–58.

[12] Розміщення поховальних урн на стовпах та надкурганних дерев'яних конструкціях частково відображене і в писемних джерелах, зокрема в "Повісті минулих літ", "Анонімній реляції" та "Богемських хроніках" Козьми Празького. Див. : Цолль-Адамикова Х. Наземные погребения с трупосожжением у славян в свете письменных и археологических источников // Российская археология. – Москва, 1998. – № 1. – С. 84–90.

[13] За підрахунками М. Фльорека, у кремаційних похованнях межиріччя Вепру та Західного Бугу зазвичай присутні останки більш ніж однієї особи, але менше ніж десяти. Однак у цьому випадку постає питання про синхронність цих захоронень: Florek M. Obrządek pogrzebowy w międzyrzeczu Wieprza i Bugu we wczesnym średniowieczu... – S. 62.

Супровідний інвентар бідний, переважно він складається з уламків керамічного посуду, інколи трапляються прикраси та предмети озброєння.

Унікальним для теренів Розточчя є ґрунтовий кремаційний могильник IX–X ст. в Батожі, матеріали з якого, на жаль, опубліковано лише в загальних рисах. На цьому некрополі досліджено шість поховань, які мали вигляд округлих у плані та коритоподібних у перетині ям діаметром до 5 м і глибиною до 1,2 м. Поблизу них виявлено кільканадцять вогнищ і вісім невеликих купольних печей з округлими в плані паливними камерами, діаметром від 0,8 до 1,2 м. Ці об'єкти розташовані поблизу невеликого озера, оточеного земляними валами та ровом. На думку М. Фльорека, такий сакральний комплекс (поховання, вогнища, печі, вали та рів) у сукупності є унікальним, а з іншого боку має певні аналогії щодо своїх окремих елементів на більш ранніх слов'янських городищах у Гацках та Зимному. Окрім того, доволі великі поховальні ями з численним супровідним інвентарем спонукають до припущення про присутність на могильнику в Батожі так званих "будинків мертвих", які зафіксовані на некрополях типу Alt Käbelich, поширених на теренах Полаб'я, Західного Помор'я та Хелмінської землі[14].

Початок планомірної християнізації Розточчя "згори", вочевидь, потрібно пов'язувати з походом київського князя Володимира Святославича на карпатських хорватів у 992/993 р.[15] Внаслідок цих військових дій поступово занепадають городища полісного типу (Рокитне, Добростани, Гуців та ін.) і синхронні їм язичницькі могильники, а нові поселенські комплекси творяться в руслі феодалізації та християнізації місцевого населення[16]. Безумовно, такі процеси були доволі тривалими й розтягнулися в часі на кілька наступних десятиліть. Тому активне впровадження християнської релігії та значне посилення позицій церкви доцільно датувати, ймовірно, XII ст., що зрештою підтверджується аналогіями з інших територій Русі, зокрема Прикарпаття, де за ініціативи князя Володимирка Володаревича між 1141 та 1144 рр. було створено Галицьке єпископство[17].

Могильники княжої доби на Розточчі представлені ґрунтовими тілопокладеннями XI–XIII ст. в Щебрешині (десять поховань) та Глинську (літописному Щекотові) (одинадцять поховань). Локалізація ґрунтових могильників у структурі городищ спостерігається також в

[14] Florek M. Obrządek pogrzebowy w międzyrzeczu Wieprza i Bugu we wczesnym średniowieczu... – S. 61–62.

[15] ПСРЛ – Санкт-Петербург, 1908. – Т. 2: Ипатьевская летопись. – Стб. 106.

[16] Ляска В. Розвиток поселенської структури Равського Розточчя у IX–XIII ст. // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2008. – Вип. 11. – С. 84–94.

[17] Скочиляс І. Початки християнства у Прикарпатському регіоні та заснування Галицької єпархії в середині XII століття // Княжа доба: історія та культура. – Львів, 2010. – Вип. 3. – С. 24–59.

Пліснеську[18], Звенигороді[19], Белзі[20], Червені[21] та ін. М. Фльорек кладовище у Щебрешині відносить до категорії прицерковних[22], ймовірно, такий характер мав і некрополь у Глинську, поблизу якого в пізньому середньовіччі функціонувала церква.

Свого часу Я. Пастернак висловив гіпотезу про існування на Глинському могильнику підплитових поховань[23], проте сучасні археологічні дослідження спростували цю думку вченого. Виявлені на некрополях Розточчя тілопокладення здійснювалися в ґрунтових ямах, середні розміри яких у Глинську становили 1,8–2,1 × 0,4–0,6 м з глибиною від рівня давньої поверхні 0,3–0,5 м. Покійники лежали на спині з випростаними ногами, руки переважно були покладені вздовж тулуба. Кістяки орієновані головою на захід, і лише у чотирьох випадках з Глинська – на південний захід. У двох поховальних ямах (№ 1 та № 2 з Глинська) вдалося зафіксувати рештки дерев'яних домовин, аналогічні елементи поховального обряду трапляються і на могильниках зі суміжних до Розточчя територій (Городисько, Володимир, Луцьк, Холм, Чернечин[24], Перемишль[25], Звенигород (ур. Загумінки)[26] та ін.).

Статево-вікову приналежність небіжчиків засвідчують матеріали з Глинська. До прикладу, у чотирьох ямах були виявлені захоронення чоловіків, у двох – жінок, в одній – дитини. Решту кістяків не вдалось ідентифікувати. Супровідний матеріал практично відсутній, лише у жіночих похованнях трапляються бронзові прикраси, зокрема скроневі кільця (поховання № 7 у Щебрешині; № 4 і № 9 у Глинську) та перстень (№ 5 у Щебрешині), зрідка предмети побуту (кістяна голка

[18] Багрий Р. С. Плеснеск // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский период). – Киев, 1990. – С. 113.

[19] Гупало В. Ранньосередньовічні могильники Звенигорода: проблема періодизації і хронології // Археологічні дослідження Львівського університету. – Львів, 2010. – Вип. 13. – С. 205–218.

[20] Петегирич В. Початки Белза і Буська та формування їх соціально-топографічної структури в X–XIV ст. // Галичина та Волинь в добу середньовіччя. – Львів, 2001. – С. 201–202.

[21] Florek M. Obrządek pogrzebowy w międzyrzeczu Wieprza i Bugu we wczesnym średniowieczu... – S. 70.

[22] Ibidem.

[23] Пастернак Я. Перші археольогічні розкопи з рамени гр.-кат. Богословської Академії у Львові // Богословія. – Львів, 1936. – Т. XIV, кн. 2–3. – С. 177–178. Саме тому довший час у літературі побутувала думка про наявність у Глинську підплитових поховань: Ратич О. О. Древньоруські археологічні пам'ятки на території західних областей УРСР. – Київ, 1957. – С. 21; Свєшніков І. К. Довідник з археології України. Львівська область. – Київ, 1976. – С. 59; Моця А. П. Погребальные памятники южнорусских земель IX–XIII вв. – Киев, 1990. – С. 133; Кучінко М. Могильники княжої доби Західної Волині, Холмщини і Підляшшя... – С. 269, 271; та ін.

[24] Кучінко М. Могильники княжої доби Західної Волині, Холмщини і Підляшшя... – С. 271.

[25] Аулих В. В. Погребальные памятники Галицкой земли // Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский период). – Киев, 1990. – С. 154.

[26] Гупало В. Ранньосередньовічні могильники Звенигорода: проблема періодизації і хронології... – С. 216–217.

(№ 9 у Глинську)). У похованнях № 4, № 6 та № 7 з Глинська поблизу тілопокладень зафіксовано кераміку. Цікавою з точки зору реконструкції поховального обряду є поховальна яма № 7, де з північного боку поруч з кістяком у спеціальному заглибленні овальної форми знайдено фрагменти горщика; уламки іншої посудини також простежено біля ніг небіжчика. Перелічені знахідки на християнських кладовищах можуть свідчити про тривкість язичницьких вірувань у тогочасній поховальній обрядовості.

Як бачимо, більшість середньовічних поховальних пам'яток на Розточчі складають курганні кремаційні могильники. Водночас, попри наявність на цій території поселенських комплексів княжої доби, частка інгумаційних некрополів XI–XIII ст. є незначною. Насамперед таку ситуацію потрібно пов'язувати з недостатнім археологічним вивченням регіону. Ймовірно, майбутні дослідження дадуть можливість повніше висвітлити особливості поховального обряду, характер та хронологію ранньосередньовічних могильників Розточчя в контексті суміжних регіонів, зокрема верхів'їв Західного Бугу.

КАТАЛОГ

Опис шифрів каталогу:

Місцевість, адміністративні прив'язка

A. Характер могильника

B. Хронологія пам'ятки

C. Топографія та планувальна структура могильника

D. Морфологія, форма і конструкція поховань

E. Супровідний інвентар

F. Автор, характер, обсяг та рік проведених досліджень

G. Література

Батож , повіт Янув Любельський, Люблінське воєводство

A. Ґрунтовий кремаційний могильник.

B. VIII–IX ст. (за З. Віхровським), IX – середина X ст. (за М. Фльореком).

C. Пам'ятка розташована поблизу потужного городища VIII–X ст. в долині р. Пор, на західній околиці однойменного села.

D. Виявлено шість ґрунтових поховань. Вони мали вигляд округлих у плані та коритоподібних у перетині ям діаметром до 5 м та глибиною до 1,2 м. Їхнє заповнення репрезентоване чорною глиною з вмістом "спаленини", деревного вугілля, фрагментів глиняної обмазки, численних уламків посудин (в об'єкті № 20 зафіксовано понад 300 фрагментів кераміки з кільканадцяти посудин) та дуже подрібнених, нечисленних перепалених людських кісток. Поблизу поховань виявлено кільканадцять вогнищ та вісім невеликих купольних печей з округлими в плані паливними камерами діаметром від 0,8 до 1,2 м, до них прилягали прямокутні припічні ями, у яких зафіксовано скупчення

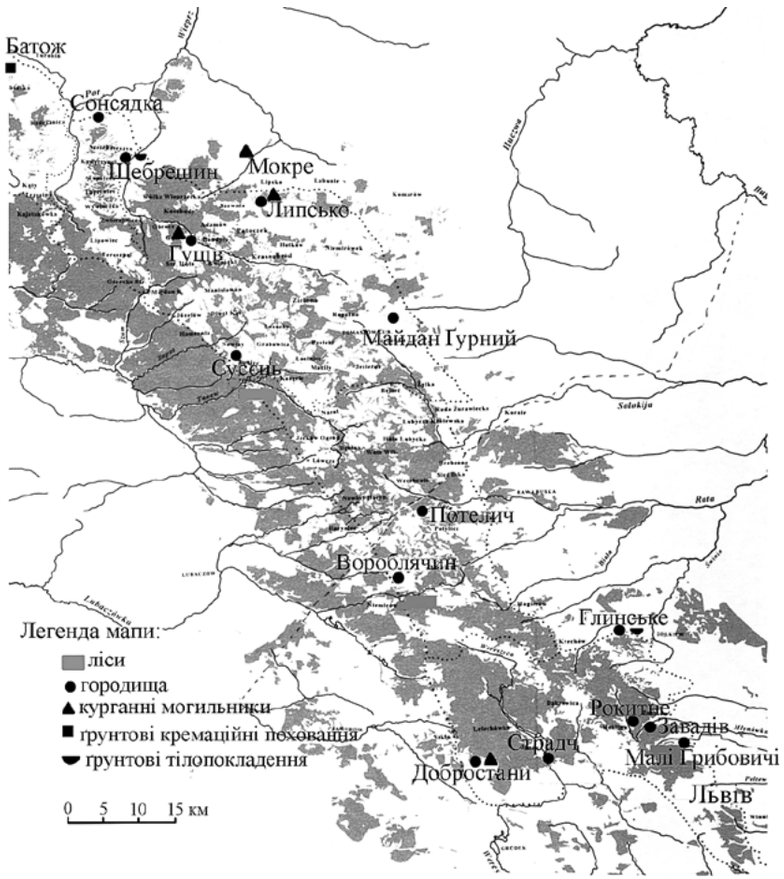

Рис. 1. Укріплені та поховальні пам'ятки на Розточчі доби раннього середньовіччя.
Pic. 1. Fortified and defensive monuments in Roztochchya in the Early Medieval period.

перепаленого каміння (як і в похованнях), численні шматки обмазки, перепаленої глини та помітні сліди паленини. Ці об'єкти локалізовані поблизу невеликого озера діаметром понад 30 м, яке, ймовірно, поповнювалося і дощовою водою. На сьогодні ця водойма пересохла, але відомо, що вона функціонувала ще в 1950-х рр. Озеро було оточене земляними валами. які частково збереглися, та ровом шириною понад 4 м та глибиною 1,2 м.

E. Окрім кераміки, деревного вугілля та глиняної обмазки, в заповненні поховальних ям зустрічалися також тваринні кістки, предмети щоденного вжитку (пряслиця, ножі), залізні наконечники стріл, уламки руди і відходи з ковальського ремесла, перепалене вапнякове

каміння, в т. ч. зі слідами обробки, обгорілі зерна збіжжя та інших рослин (у т. ч. і маку).

F. Рятівні розкопки З. Віхровського у 2007 р. на ділянці під будівництво гірськолижних підйомників.

G. Wichrowski Z. Luźne materiały z grodziska wczesnośredniowiecznego w Batorzu, pow. janowski, w zbiorach Muzeum Regionalnego w Kraśniku // Archeologia Polski Środkowo-Wschodniej. – Lublin, 2007. – T. IX. – S. 299–303; Banasiewicz-Szykuła E., Gołub I., Koman W., Wetoszka B., Żórawski S. Sprawozdanie z działalności w zakresie ochrony zabytków archeologicznych na terenie woj. lubelskiego w 2008 roku // Wiadomości konserwatorskie województwa Lubelskiego. – Lublin, 2009. – T. 11. – S. 20–21; Florek M. Obrządek pogrebowy w międzyrzeczu Wiepra i Bugu we wczesnym średniowieczu. – S. 61–62.

Глинське, Жовківський р-н, Львівська обл.

A. Ґрунтовий інгумаційний могильник.

B. XI–XIII ст.

C. Некрополь розміщений на центральній частині посаду літописного городища Щекотов (ур. Цвинтар, або Церковище), на мисі, відокремленому з трьох боків вузькими ярами, який підноситься над долиною на висоту близько 70 м.

D. На могильнику виявлено одинадцять поховань, здійснених у ґрунтових ямах. Досліджені поховання розміщені компактно, але безсистемно. Контури поховальних ям залягали на глибині 0,6–0,7 м від рівня сучасної поверхні. Поховання частково (№ 4, № 7, № 9[27]) або ж практично повністю (№ 6, № 10–11) зруйновані, при чому у двох останніх випадках поховальних ям не зафіксовано. Виявлені поховальні ями були прямокутної в плані форми з середніми розмірами 1,8–2,1 × 0,4–0,6 м з глибиною від рівня давньої поверхні 0,3–0,5 м. Винятком слугує поховання дитини (№ 8), тут розміри поховальної ями становили 1,2 × 0,4 м. У двох поховальних ямах (№ 1, № 2) вдалося зафіксувати рештки деревини та кутові цвяхи, що свідчить про наявність тут дерев'яних домовин. Покійники лежали на спині з випростаними ногами й відрізнялися лише положенням рук (в переважній більшості руки були покладені вздовж кістяка, лише у поховання № 1 права рука витягнута вздовж тулуба, а ліва покладена на груди) та голови (у похованнях № 2 та № 4 черепи були нахилені вправо), їх орієнтація – західна, в чотирьох випадках – південно-західна (№ 4–6, № 8). Щодо статево-вікової приналежності небіжчиків, то вдалося встановити, що у чотирьох похованнях поховані чоловіки (№ 1, № 2, № 5, № 7). у двох – жінки (№ 4, № 9), в одному – дитина (№ 8). Решту поховань не вдалось ідентифікувати. Щодо довжини кістяків, то в добре збережених похованнях вона коливалася в межах 1,65–1,7 м (лише у № 1 – 1,78 м та у № 8 – 1,1 м).

[27] Нумерація № 9–11 наша, вона є наскрізною, оскільки у публікації 2005 р. ці поховання фігурують під № 1–3.

E. Супровідний інвентар загалом бідний. Лише в жіночих похованнях біля черепів зафіксовано по два скроневі кільця, окрім того, у ямі № 9 біля таза померлої виявлено також кістяну голку. У похованнях № 4, № 6 та № 7 виявлено фрагменти керамічного посуду.

F. Р. Чайка проводив планомірні розкопки могильника у 1999, 2000, 2002 та 2004 рр., дослідивши 196 м2 його площі.

G. Чайка Р. Науковий звіт про підсумки досліджень на території сіл Нова Скварява та Глинське Жовківського району Львівської області у 2002 році // Науковий архів ІА НАНУ. – Львів, 2002. – № 2002/17. – С. 8–11, рис. 28–30; Його ж. Княже місто Щекотин. – Львів, 2003. – С. 14–15, рис. 6; Його ж. Розкопки могильника городища Щекотин на Розточчі // Археологічні дослідження в Україні 2003–2004 рр. – Запоріжжя, 2005. – С. 458–459.

Гуців, Замойський повіт, Люблінське воєводство

A. Курганний кремаційний могильник.

B. VII/VIII–X/XI ст.

C. Могильник локалізований на високій надзаплавній терасі Вепру (група № 1, № 4), на піщаних дюнах у заплаві річки (група № 2), на схилах невеликого пагорба (група № 3) та на правому березі Вепру (група № 5). Кургани розміщені у п'яти групах: № 1 (31 насип), № 2 (сім насипів), № 3 (24 насипи), № 4 (54 насипи), № 5 (101 насип)[28], їх загальна кількість становить 217. Окрім того, чотири поховання у вигляді "вкопів" у насипи доби бронзи та один курган з ранньосередньовічним матеріалом зафіксовано на могильнику тшцінецької культури.

D. Обряд кремації відбувався поза місцем поховання. Скупчення перепалених кісток, кераміки та деревного вугілля зафіксовано у зовнішній верстві кургану, яка виникла внаслідок деструкції первинного насипу, на його схилах і підніжжі та в прикурганних рівчаках. Таке розміщення свідчить про те, що переважна більшість поховань мали характер надкурганних урн, які поміщали на вершину насипу або закопували в його верхній частині. Зауважимо також, що у кургані № 43 виявлено два поховання: підкурганне та надкурганне. Водночас чисельність похованих важко визначити, керуючись лише кількістю скупчень кераміки та перепалених остеологічних решток, знайдених у насипах. Окрім того, під усіма дослідженими насипами на давньому горизонті зафіксовано так звані прошарки "тілоспалення". До прикладу, стратиграфічна колонка "верстви тілоспалення", зафіксована під курганом № 161, поділяється на три горизонти: 1) верхній – без слідів впливу вогню, на поверхні якого, виявлено обвуглені соснові тріски; 2) середній – з великою кількістю повторно перепаленої кераміки; 3) нижній, у якому на тлі злегка почервонілого (вочевидь, під дією вогню) ґрунту "читалися" округлі плями, ймовірно, рештки дерев'яних конструкцій. У двох випадках під курганами зафіксовано дерев'яні конструкції. Так у насипі № 161 виявлено сліди вже згаданої потужної дерев'яної конструкції, яка розташовувалася по периметру насипу, а при зовнішньому краю прикурганних рівчаків насипу № 11 зафіксовано сліди від двох стовпів.

[28] В літературі ця група курганів подекуди фігурує під назвою Гуців-Кособуди.

E. Супровідний інвентар, вочевидь, репрезентує кераміка, насамперед зі слідами повторного обпалювання. Також у кургані № 161 знайдено фрагмент пошкодженого залізного виробу, функціональне призначення якого встановити не вдалося.

F. Є. Фельман (1955 р.), Я. Махнік, А. Кульчицька-Лецеєвічова (1959 р.), Р. Роґозінська-Гущинська (1959, 1953–1964 рр.), Х. Цолль-Адамікова (1972 р.) дослідили п'ять ранньосередньовічних курганів та декілька вкопів у насипи тшцінецької культури.

G. Zoll-Adamikowa H. Wyniki wstępnych badań wczesnośredniowiecznego zespołu osadniczego w Guciowie, pow. Zamość // Sprawozdania archeologiczne. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1974. – T. XXVI. – S. 116–151, ryc. 3–17; Ejusdem. Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski. – S. 80–91, Ryc. 27–32.

Добростани, Яворівський р-н, Львівська обл.

A. Курганний кремаційний могильник.

B. Кінець IX/X – початок XI ст.

C. Пам'ятка розташована на відстані 0,2 км на схід від зовнішньої оборонної лінії однойменного городища. Могильник локалізований на гребені підвищення-вододілу і простягається на 104 м по лінії схід – захід. Курганна група налічує 12 насипів висотою від 0,30 до 1,00 м і діаметром при основі 8–10 м. Окремі кургани (№ 3 та № 4) зливаються своїми основами. Стан збереженості могильника добрий.

D. Обряд кремації відбувався за межами курганів. Насип переважно складали сірі лесовидні суглинки, покладені на давній горизонт, окрім того, у стратиграфії курганів № 3 та № 4 зафіксовано прошарок темно-жовтих суглинків (материкового ґрунту), який перекривав давній горизонт. Слідів рівчаків уздовж периметру основи курганів не виявлено. Скупчення перепалених кісток та керамічного матеріалу зафіксовано в насипах та на давньому горизонті, подекуди і за межами кургану (№ 2). В окремих випадках остеологічні рештки та кераміку виявлено на материку (№ 2). В одному з секторів кургану № 2 на материковому горизонті виявлено стовпову ямку діаметром 0,25–0,3 м і глибиною до 0,2 м. Окрім того, в насипі кургану № 3 виявлено обвуглену колоду діаметром 0,1–0,15 м і довжиною 0,09 м. Загальна кількість перепалених кісток, виявлена у курганах, складає 0,021 кг (№ 2), 0,463 кг (№ 3), 0,043 кг (№ 4)

E. Супровідний інвентар бідний, переважно складається з кераміки. Винятком слугують лише виявлені залізні кільце (№1) та підкова

(№4), однак не маємо певності, що вони були пов'язані з поховальним обрядом. Кружальна кераміка, виявлена в курганах, характеризується косо й прямо зрізаними та манжетоподібними завершеннями вінець, подекуди її поверхня декорована лінійним та лінійно-хвилястим врізним орнаментом. На поверхні частини посудин зафіксовано сліди повторного обпалювання.

F. В. Шишак у 1988–1989 рр. розкопав чотири кургани (№ 1, № 2, № 3, № 4).

G. Филипчук М. А., Корчинський О. М., Шишак В. І. Звіт про археологічні дослідження за 1988 р. Постійнодіючої Верхньодністрянської Слов'яноруської археологічної експедиції // Архів ІА НАНУ. – № 1988/156. – Львів, 1988. – С. 76–79, рис. 16–19; Корчинський О. М., Шишак В. І. Звіт про підсумки археологічних досліджень на території Верхнього Подністров'я у 1989 р. // Архів ІА НАНУ. – № 1989/131. – Львів, 1989. – С. 22–27, рис. 21–24; Шишак В. І. Дослідження у с. Добростани на Львівщині // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 1991. – С. 104; Його ж. Нові дослідження на Розточчі // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. – Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 72.

Липсько-Полісся, Замойський повіт, Люблінське воєводство

A. Курганний кремаційний могильник.

B. VII/VIII–X ст. Південна група могильника почала функціонувати у другій половині VII ст. або ж на зламі VII/VIII ст., існування північної групи припадає на середину X ст.

C. Могильник розташований за 4 км у напрямку на південь від однойменного села. Він тягнеться по гребеню невеликого підвищення (висота 268 м над рівнем моря) над одним з допливів р. Топорниці з південного сходу на північний захід. У 1920-х рр. збереженість некрополя була доволі доброю, він був локалізований у двох групах: південній (щонайменше 52 насипи) та північній (щонайменше 12 насипів). Однак наприкінці 1940-х рр. територію пам'ятки віддали під сільськогосподарські угіддя, й на сьогодні збереглося лише 28 курганів. Кургани південної групи здебільшого мали округлу форму (лише 20 % – овальну) й суттєво відрізнялися між собою за розмірами: 25 % малих насипів (діаметр – 4–7 м, висота – 0,25–0,5 м), 50 % середніх курганів (діаметр 8–9 м, висота 0,5–1,0 м) та 25 % великих насипів висотою понад 1 м. Кургани північної групи округлої в плані форми, їх діаметр становив 5–6 м, а висота – 0,5 м. Насипи розміщені досить щільно, переважно прилягаючи один до одного, в більш-меш регулярних рядах. Найбільшим на могильнику був курган № 35 розмірами 24,5 × 12,6 м й висотою 1,8 м.

D. На могильнику домінували урнові поховання, в яких кремаційні остеологічні залишки захоронювали на вершині курганного насипу або закопували у його верхній частині. У двох курганах (№ 27 та № 45) зафіксовано рештки чотирикутних дерев'яних зрубних конструкцій. По периметру насипів зафіксовані рівчаки, з яких вибирали землю для спорудження кургану. Фрагменти кераміки та перепалені кістки зафіксовано у первинних насипах та поза ними – у прикурганних рівчаках. Згідно з твердженнями дослідників, кремація відбувалася на місці поховання, про що свідчать виявлені під насипами сліди вогнищ (деревне вугілля, перепалена глина та нечисленні кремаційні остеологічні залишки) діаметром 1,5–3,3 м та товщиною 10–15 см. Стратиграфічна колонка більшості курганів виглядає таким чином: на поверхні давнього горизонту простежено шар (своєрідна "підсипка") чистої глини товщиною 10–20 см, поверх якого залягала страта з вогнищем потужністю 10–15 см, далі фіксується власне насип. Хоча в деяких випадках (кургани № 52, № 58) вогнища влаштовували на материку. Дещо інакшу ситуацію спостерігаємо у кургані № 35 (датується рубежем VII–VIII ст.). На дні однієї з поховальних ям діаметром 0,32 м та глибиною 0,4 м від рівня давнього горизонту виявлено значне скупчення каміння, на якому залягало деревне вугілля та шматки перепаленої глини, поблизу зафіксовано дрібні фрагменти перепалених кісток та уламки кераміки. На глибині 0,6–075 м від вершини кургану розміщувалася ще одна яма, заповнення якої становили перепалена глини та шматки деревного вугілля. Розміри кургану № 35, конструкція поховальної ями та супровідний матеріал дають змогу висловити припущення про привілейоване становище похованої тут особи.

E. Супровідний інвентар бідний, переважно складається з кераміки, як фрагментів, так і цілих посудин. Винятком слугують лише виявлені в кургані № 35 залізні острога й наконечник стріли, а також намистина червоного кольору. Водночас відсутність детальної інформації у публікаціях фактично призводить до неможливості виокремлення кераміки, що слугувала урнами, та тієї, що була супровідним інвентарем. Кераміка, виявлена в курганах південної групи, ліпна, грубостінна зі значними домішками піску та товченого граніту, переважно неорнаментована, лише на деяких посудинах зустрічаються лінії та хвильки. Фрагменти посудин з насипів північної групи виготовлені на гончарному колі та прикрашені лінійним і хвилястим орнаментом.

F. М. Древко у 1922–1923, 1952–1956 рр. розкопав 38 курганів.

G. Drewko M. Sprawozdania z działalności Państwowego Urzędu Konserwatorskiego na okręg Lubelski // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1921. – T. VI. – S. 183; Ejusdem. Sprawozdanie z działaności Państwowego Konserwatora zabytków przedhistorycznych na okręg Lubelski za r. 1922 // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1923. – T. VIII. – S. 100–102; Ejusdem. Wczesnośredniowieczny kurhany cialopalny we wsi Lipsko, pow. Zamość // Sprawozdania Państwowego Muzeum Archeologicznego. – Warszawa, 1953. – T. 5, z. 3–4. – S. 36–41;

Ejusdem. Wielki kurhan wczesnośredniowiecznego cmentarzyska we wsi Lipsko, pow. Zamość // Wiadomości Archeologiczne. – Warszawa, 1954. – T. 20. – S. 307–309; Ejusdem. Prace wykopaliskowe na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku kurhanowym we wsi Lipsko,pow. Zamość // Sprawozdania archeologiczne. – Kraków, 1956. – T. 2. – S. 82–84; Ejusdem. Sprawozdanie z badań przeprowadzonych w 1955 r na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku kurhanowym we wsi Lipsko, pow. Zamojski // Sprawozdania archeologiczne. – Kraków, 1957. – T. 3. – S. 165–168; Zoll-Adamikowa H. Wczesnośredniowieczne cmentarzyska ciałopalne Słowian na terenie Polski. – S. 156–160, ryc. 75–76; Prusicka-Kołcon E. Wczesnośredniowieczne cmentarzyska kurhanowe w Lipsku Polesiu i Mokrem // Zamojski Kwartalnik Kulturalny. – Zamość, 2008. – № 3 (96). – S. 14–18.

Мокре, Замойський повіт, Люблінське воєводство

A. Курганний кремаційний могильник.

B. VII/VIII–IX ст. (датування на основі виявленого керамічного матеріалу та аналізу C – 14).

C. Могильник розташований на віддалі 1 км на південний захід від однойменного села поблизу шосе Мокре–Хубалє. Пам'ятка займає територію площею близько 4 га на лагідному південному схилі мису, який врізається в розлогу та болотисту долину р. Топорниці. Кургани розміщені в трьох, більш-менш регулярних, рядах по лінії схід – захід. Виокремлено шість скупчень курганів. Загальна кількість збережених курганів – 43 (з них вісім розкопано). Діаметр сучасних насипів 6–12 м, а їх висота 0,3–1,2 м. Могильник руйнується оранкою та стихійним видобуванням піску. На південний схід та південний захід від пам'ятки (віддаль від 0,25 до 2 км) в долині р. Топорниці виявлено 12 поселень з численним керамічним матеріалом VIII–X ст.

D. У процесі досліджень з'ясовано, що первинні насипи мали форму близьку до чотирикутника (середні розміри 8,5 × 6,5 м), їх висота становила 1,5–2,0 м (можливо, це свідчить про відображення в кургані "будинку мертвих"). Дрібні фрагменти перепалених кісток, кераміки та деревного вугілля зафіксовано у зовнішній верстві кургану (виникла внаслідок деструкції первинного насипу) на його схилах і підніжжі та в рівчакоподібних прикурганних ямах, подекуди сягаючи межі сучасного насипу. Практично всі поховання мали характер надкурганних урн, які поміщали на вершину насипу або закопували в його верхній частині. Винятком слугує одне зруйноване урнове підкурганне поховання (?) (курган № 1). Урни повністю не збереглися, до їх числа відносяться фрагменти як ліпної грубостінної кераміки, так і зі слідами легкого обточування на гончарному крузі. Остання переважно орнаментована неглибокими вертикальними лініями та хвилеподібними жолобками. Важливо зазначити, що на фрагментах урн немає слідів цілковитого перепалення. Як правило, кількість похо-

вань у кургані коливалася від двох до чотирьох, ймовірно, різночасових (до прикладу, урнові поховання другої половини IX ст. були вкопані у вже існуючий курган № 3, споруджений на межі VII–VIII ст.). Траплялися й одиничні поховання (№ 4 та, ймовірно, № 35). Кремація, вочевидь, відбувалася поза межами захоронення. У двох насипах (№ 1 та № 7) зафіксовані незначні й неоднорідні прошарки (так звані "верстви тілоспалення") потужністю до 10 см із вмістом кальцинованих кісток, деревного вугілля та розмитими слідами "спаленини", які можуть свідчити про символічне перенесення певної частини останків померлого до кургану з місця кремації. До первинних насипів з трьох боків прилягали прикурганні ями, у яких виявлено численний керамічний матеріал та перепалені кістки, які потрапили сюди внаслідок ерозійних та змивних процесів. Зазначимо, що у прикурганних ямах курганів № 3 та № 7 також зафіксовано фрагменти пізньосередньовічної кераміки, аналіз C–14 деревного вугілля дав схожу хронологію: 1570±40 (№ 3) та 1410±50 (№ 7). Такі результати навели В. Комана на думку, що в XV–XVI ст. тут могли вшановувати пам'ять померлих на кшталт поминального свята "Дзяди". Отже, прикурганні ями під час спорудження кургану спочатку були місцем для вибирання землі, а вже пізніше могли виконувати обрядову функцію.

E. Супровідний інвентар репрезентують фрагменти ліпної та злегка обточеної на гончарному крузі кераміки з домішками дрібно- та середньозернистого піску. Частина кераміки орнаментована неглибокими вертикальними лініями та хвилеподібними жолобками, деякі мають S-подібний профіль. Загалом кількість супровідного керамічного матеріалу незначна, приміром, у кургані № 6, окрім двох урн, зафіксовано фрагменти ще двох посудин. Щодо інших артефактів, то у кургані № 1 виявлено дрібний уламок бронзової прикраси (?), також під час розвідкових робіт на одному з насипів знайдено залізну острогу V–VI ст.

F. А. Кутильовський у 1981–1983 рр. розкопав три кургани (№ 1, № 2, № 3), у 1986–1987 рр. дослідження продовжив В. Коман (розкопано кургани № 4, № 5, № 6, № 7, № 35).

G. Gajewskł L., Kutyłowski A. Mokre, gm. Zamość, woj. Zamojskie // Sprawozdania z badań terenowych Zakładu Archeologii UMCS i Archeologicnego Ośrodka Badawczo-Konserwatorskiego w Lublinie w 1981 r. – Lublin, 1981. – S. 13–14; Ejusdem. Mokre, gm. Zamość, woj. Zamojskie // Sprawozdania z badań terenowych Zakładu Archeologii UMCS i Archeologicnego Ośrodka Badawczo-Konserwatorskiego w Lublinie w 1982 r. – Lublin, 1982. – S. 14–15; Ejusdem. Mokre, stan. l, gmina i woj. Zamość // Sprawozdania z badań terenowych Zakładu Archeologii UMCS i Archeologicnego Ośrodka Badawczo-Konserwatorskiego w Lublinie w 1983 r. – Lublin, 1983. – S. 22–23; Koman W. Wczesnośredniowieczne cmentarzysko kurhanowe w Mokrem stan. l, gm. Zamość // Sprawozdanie z badań terenowych w województwie

zamojskim w 1986 roku. – Zamość, 1986. – S. 30–34; Ejusdem. Sprawozdanie z badań na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku kurhanowym w Mokrem, stan. l, gm. Zamość // Sprawozdanie z badań terenowych w województwie zamojskim w 1987 roku. – Zamość, 1987. – S. 30–36; Ejusdem. Badania ratownicze na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku kurhanowym w Mokrem, stan. 1, gm. Zamość w latach 1981–1987 // Prace i Materiały Zamojskie. – Zamość, 1991. – T. III. – S. 144–179 etc.

Щебрешин, Замойський повіт, Люблінське воєводство

A. Ґрунтовий інгумаційний могильник.

B. XII–XIII ст.

C. Поховання локалізовані у північній (сім інгумацій) та центральній (три інгумації) частинах городища поблизу укріплень. Городище та могильник розташовані на високому мисоподібному виступі над долиною р. Вепр.

D. Поховання здійснені в ґрунтових ямах. Тілопокладення орієнтовані головою на захід.

E. У деяких з поховальних ям виявлено бронзові прикраси. У похованні № 2 знайдено бронзові ґудзикоподібні речі, які, вочевидь, були елементами головного убору, у ямі № 5 – перстень з бронзового дроту. У похованні № 7 зафіксовано скроневі кільця (по три з кожної сторони).

F. С. Гочік-Сивкова у 1978–1979 рр. дослідила десять поховань.

G. Siwkowa S. Szczebrzeszyn (badania 1978 i 1979 r.) // Sprawozdania z badań archeologicznych w województwie zamojskim 1979 roku. – Lublin, 1979. – S 11–14.

Vitaliy LIASKA

EARLY-MEDIEVAL BURIAL MONUMENTS IN ROZTOCHCHYA (MATERIALS TO THE CATALOGUE)

The article sums up studies of burial monuments of Roztochchya of the Early Medieval period. Two periods in functioning of barrows are defined: Slavic and Ruthian, which are associated with pagan and Christian traditions of burial rite. The catalogue of monuments is provided which presents the characteristics of topography, chronology, morphology, forms and structure of necropolises.

Фортеця : збірник заповідника "Тустань". – Л.: Колір ПРО, 2012. – Кн. 2. – С. 515-522

Katarína PUKANSKÁ, Michal BARAN, Karol BARTOŠ

METÓDY GEODETICKÉHO ZAMERANIA A DOKUMENTÁCIE ARCHEOLOGICKÝCH PAMIATOK NA PRÍKLADE ZBOROVSKÉHO HRADU

Slovenská republika je krajina s bohatou históriou a množstvom kultúrnohistorických pamiatok. Medzi najvýznamnejšie a najstaršie kultúrnohistorické pamiatky Slovenska patria hrady, zámky a kaštiele, ktorým sa v posledných rokoch po dlhom období začína venovať zvýšená pozornosť. Vznik najstarších pamiatok tohto druhu sa datuje od polovice 13. storočia. Spočiatku slúžili prevažne pre ochranu obyvateľstva, majetku a územia pred nepriateľmi. Taktiež mali funkciu sídel panovníkov alebo zemepánov. V súčasnosti sa na území Slovenskej republiky nachádza 425 kaštieľov a 180 hradov. Len málo z nich sa zachovalo v pôvodnom stave. Mnohé sa zachovali v podobe zrúcanín, ktoré poznačil zub času, iné boli zničené alebo značne poškodené v 1. a 2. svetovej vojne.

Pre zachovanie informácií o historických pamiatkach do budúcnosti je dôležité dokumentovať stav týchto pamiatok, aby bolo možné v prípade zničenia alebo poškodenia v čo najlepšej miere historické pamiatky obnoviť alebo rekonštruovať. Spôsob dokumentácie v nedávnej minulosti bol často iba analógový. Tento spôsob dokumentácie však v súčasnosti stráca svoju prestíž, hoci jeho výpovedná hodnota je často hodnotnejšia ako akákoľvek digitálna podoba diela. Analógové dokumenty ľahko podliehajú atmosférickým vplyvom a taktiež ich uskladnenie môže byť pomerne nepraktické. Príchodom výpočtovej techniky a rozvojom programového vybavenia sa spôsob dokumentácie a zberu údajov postupne začal meniť na digitálny. Digitálny spôsob uskladnenia je v porovnaní s analógovým spôsobom omnoho pohodlnejší, poskytuje možnosti jednoduchšej manipulácie, presunu a za predpokladu použitia spoľahlivých médií je možné dĺžku uchovávania predĺžiť na niekoľko stoviek rokov bez straty na kvalite údajov.

Medzi súčasné moderné techniky zberu údajov môžeme zaradiť fotogrametrické metódy použitím blízkej fotogrametrie a laserové skenovanie. Tieto digitálne techniky zberu údajov boli použité aj pri dokumentácii historickej pamiatky zrúcaniny Zborovského hradu. Samozrejmosťou je